

պանելու միայն, այլ զայն գրականութիւն բարձրութեան հասցնելու, ներառնելու, պահանջ ամբողջացնելու։ Արգէն չլինարած, շիտ-թած ճնացած ենք, տեսնելով որ քիչ շատ հայերէն գրող կարգացողի մը առաջին ճիգն է կարծես՝ խորտակել տարիներու ընթացքին մէջ շինուած այն հոյազապէշները, որ լեզու կ'անուանուի։ Իւրաքանչիւրն ունի իրեն յատուկ հողովումը, խնարհումը։ Մի խօսիք բառագանձին վրայ։ Բայց ի՞նչ կ'ընամ բառագանձ, Նոյն իսկ քրջահաւաքի կողով գարձուցած են այս մեր հայերէնը, ամէն պատահառուն կապերտներ քովէ քով կցելով ու կարկտելով։ Հոն կը գտնես անուպայ ձեռքերով պատուաւ մատաքի կտորներ — գրաբարէ փոխ առեալ բառեր։ պարզ կտաւի ծուկներ՝ որ կրնան շատ փութփութ ձեռքերով նարտաներկուել, բայց ճարտարի տեղ ճարտար՝ ձեռքերու մէջ ինկած են, — եւ ասոնք են գաւառական բառեր։ Այս կերպատներու քով չեն պակսիր քարի եւ ոսկրի կոշտ ու կոպիտ բեկորներ ալ, որոնք ժամանակագործակաւ քարերը կը կաղմին լեզուի չէնքին, բայց այսօր անհարթութիւնն ու խորտուրորտութիւնը կատարեալ ընելու կը ծառայեն, եւ կակնեցուցիչ յիշատակներ կը զարթուցանեն միայն, յիշեցնելով իրենց լուսուշ բարբառով թէ՛ ունէինք մենք ալ երբեմն ողորկ ու յղեալ լեզու մը, զոր այսօր աւելի մանրիւն եւ փշրելու կ'աշխատինք, անտարակոյտ հնութեան մէջ անսնուած միտքնակեալ հարթութեան նկատմամբ աւելի դառնական ծաղկելու համար։ Գուշակեցիք անշուշտ որ այս ջարդուփշուր կտորները մեր — «նէրները», մեր «լաւերները», մեր «նաւերները», մեր «յգարները», մեր «իւները», մեր «շէներն», են։ Եւ Դուք, Տէր, կրնաք գրել թէ այսպիսի խեցբեկ, ջախջախ բեկորներու ի տես՝ Նողկանք ու գարշաւք չենք զգացած, ...

Գիտէինք թէ «նողկանքն ու գարշաւքը, յայտնելն այն ատեն միայն փրկուէա է, երբ յոյս կայ թէ կրնայ Նողկանքի ու գարշաւքի պատճառները բաձնալ, ...

Մեր խառազանած Հի կողմնակիցներու՝ անյաջող փորձերէ ետքը՝ յետս ընկրկելով վերստին ուղիղ ճամբուն մէջ մտնելուն վրայ ապահով էինք. անոր համար յայտնեցինք մեր Նողկանքը։ Զմեզ մեղադրեցին մեզմէ ձաղկուած մեր — բարեկամները, մեր վարդապետ, քահանայ ըջալը խառնեցին վիճաբանութեան մէջ, Հռոմայ Ս. Պապն անգամ. ... հայերէն ուղղա-

գրութեան վիճաբանութեան մասնակից ընաւ մեր բարեկամ Պր. Հ. Առաքելեան !! :

Բայց հակառակ այս ամենայն — ինչպէս բացատրեմ՝ աւելորդ ձգձգումներու, յոյս մը պիտի կարենանք ունենալ, որ անյաջող փորձերէ ետքը պիտի ձեռք երկցնենք՝ ջախջախ բեկորներն իրենց նախնական գեղատաշ ու ողորկափայլ վիճակին վերածելու։ Ապահով ենք, որ ի գիտութեան ալ «+ անվերպելի ու անսխալ է, բայց քաջութիւնն հոն է, որ մեր վերպիլը ճանշալէն ետքը՝ անյապաղ ուղղենք զայն։

Ահա թէ ինչու իրրեւ թշնամի խիստ խօսեցանք Նոյն իսկ մեր բարեկամներու հետ, որոնք թերեւս մեզմէ աւելի համոզուած ըլլան, այս փորձին անյաջողութեան ստուգութեան եւ — մեծազոյն փութ կտրուութեամբ գարմանեն զայն։

Բայց թէ «—նագիրք» են, ու անձնապէս այսպիսի — անարգանքի մը արժանի չեմ համարիր իմ տեսութիւններս. «—ամբողջութիւն, ալ կրեցին հաւասար գաղափարներն, բայց բնական է, իբր գատապարտութիւն պիտի նկատենք մեր՝ հեռաւորն մը, խօսքերը, այս ալ ուրիշ խնդիր։ Եթէ մեր յայտնի գառն բառերու փոխարէն զմեզ «իրանց դրօշակի մարդկանց շաղթում ճանաչել շտապեցին», թող չազդիւնեն ալ միեւնոյն զենքը գործածելով՝ «զմեզ իրանց դրօշակի մարդկանց շաղթում» նկատեն։ Քանի որ երկակողմանի փոխանակութիւն չկայ, այսինքն՝ «զմեզ կողմնակից» նկատուած պատուէր ձեր կը տրուի, որոնք կը կորսնենն տուողները՝ տալով, եւ ոչինչ՝ մենք յանգէտս «կողմնակից», դատուելով։ Բայց, Ներէ թող մեզի մեր նամակագիր բարեկամը, եթէ ընտրութիւն ժառանգրականք իրեն. որ բառը աւելի կը դատապարտէ ինքն ալ «նէրը» թէ «գաւառ»։ Պր. Աղա-յեանց իրաւունք չ'ունենար ըսելու՝ ինչպէս կ'ընէ իսկ, թէ «մենք բառին ուղղագրութիւնը չենք փոխեր, կը կրճատենք», կրնան չափորներն ալ այսպիսի պատճառաբանութիւն մ'ընել։ Բացէ ի բաց կը յայտարարենք, մեզի համար ոչ էր եւ ոչ — ը գրութեան իրաւունք ունի, բնական, սովորական, հասարակական ունի եւ պէտք է միշտ մնալ, եթէ կ'ուզենք փրկուիլ հայերէն ուղղագրութեան մ'անկուլ։

Ոչ գիտնականներ, ոչ կաճառներ չեն կրնար լեզուն ըստ կամս փոխել, վասն զի գծաբութեան տակ կ'ընկնին, եւ ծանր պատասխանատուութեան տակ կ'իյնան՝ քրտինքներով ձեռք բերուած լեզուի մը գրութեան միակերպ ուղղա-

Թեան՝ բազմատեսակ ուղղութիւններ առնելու պատճառ կ'ըլլան եւ այս հրաշայի լեզուն սորվելու քիչ շատ թեթեւ դժուարութիւններն յանհունս կը բազմապատուին։ Մեղք է, հաւատացե՛ք, այսպիսի լեզուի մը հիմերու սիւներէն մէկուն տապալման պատճառ ըլլալ, քառս մը կը ստեղծուի ասով եւ այս խառնաշփոթ վիճակէն ազատել անկարելի կ'ըլլայ այնուհետեւ լեզուն։ Կ'ընդունինք թէ երկար ատենէ ի վեր երկու կողմանէ ալ մղուած բուռն պայքարէն բոլորովին հրաժարիլ անհնարին երեւայ թերեւս ումանց, եւ փորձութիւն համարին անհատական կարծիքէ հրաժարիլը, բայց միմէ հոգւոյ եւ մտաց վեհութեան աւելի մեծ ապացոյց չէ՞ հրաժարիլ, ի սեբ միջոցն ինչպէ՞ս, անձնապարծ յաղթանակներէ եւ զոհել զանոնք լեզուի միակերպութեան բազնին վրայ։ Մարքերն լեզուի միջոցը յանդիմանելու, յիշենք հայերէնի անողորմութիւնները՝ եթէ կան, փոյթ ասնինք հաշտեցնելու Մալխասեանն ու Աղայանները՝ Մետրապոլիս եւ Սահապ գրատախտակին առջեւ։ Կը յաջողինք, եթէ այս երկու անամհանք հայերէնի մէջ աշակերտ ըլլալը՝ մեր անձնական որ եւ է կարծիքէն աւելի նախամեծար ընտրենք։

Ո՛չ թէ միայն —ի եւ էի յափրացուցիչ վէճերն կ'ազատինք, այլ հետեւելի օրինակ կը թողունք մեր աշակերտաց, որ յարգեն հայ լեզուի նուիրականութիւնը, անձեռնմխելի պահեն անոր ամբողջութիւնը։ Dixi!

2 երդ

Հ. ԳԱՐՐԻԷԼ ԵՄ. Վ. ՄԷՆԷՎԷՐՇԵԱՆ

Բ. Գ. Գրուած եւ տպարան յանձնուած էին այս տողերը, երբ հասաւ Պր. Ս. Մալխասեանի «Մշակի» մէջ գրած յօդուածը, նոյն վնաս ուղղագրութեամբ։ Ինչէր ալ կ'ըսէ մեր գիտական Պր. Մալխասեան, Բողոսածր եւ չկարգացի, այլ ք կարգացին եւ ունկնդիր եղայ։ Այս գործնական միջոց գտած եմ այսուհետեւ այսպիսի անձունքի ուղղագրութեամբ գրուած մը վանելու համար նոյն իսկ աշխարհու սահմանէն։ Պիտի պատասխանեմ երբ ՀԱ.Ի «Մայիսի» թուին մէջ գրած յօդուածիս պատասխանը աւանդմ. Բայց արդէն իսկ կը գուշակեմ, թէ «ծուռ քանակէ ուղիղ գիծ չ'ելլեր», առածը պիտի ստուգուի հոս ալ։ Մեր Պր. Ս. Մալխասեանը լեզուագիտական սահմաններ ալ կը թեւակոխէ — անտանելանց, քանի որ Հիւրչմանի անունն ալ կար գէնք կը գործածէ։ Առ այժմ միայն ծիծաղ իբրեւանած է Մալխասեանին ընթացքը, որ՝ յայտնի կ'երեւայ, թէ սոփեստութենէ աղատելու համար, բաւական յօրաւոր չէ գտած մեր խորքերը։ Զօրաբարգոյններ

ունինք։ Սպասեցե՛ք քիչ մը, Ի ձայնաւոր եւ — բաղաձայն տարրերու մը չէ որ միշտ է զՁեզ՝ այսպիսի շարաւանջ յօշոտուիմեր ընելու հայերէն բառերու վրայ, այլ — յայտնի կը տեսնուի — որ Պր. Աղայանի գրութեան տոջեւ Ձերինը բիւրապատիկ աւելի խառնապարտելի գտած ըլլաւ՝ «բուշմաններէ եւ խափշիներէ», բանգագուշաբներու (cauchemar) աշխարհը փոխադրած են զՁեզ, եւ չէք մնացեր Ձեր սոփեստութեան մէջ միայն, այլ կատաղութեամբ ակույ իսկ կը կրճտէք միշտ Աղայանի յաղթական դիմադրութենէն խաղաղանուած, եւ մեղի Խիւրախիւն ու ինչիւն (շատ անշահ զենքեր) կը վերադառնաք։ Յիշե՛ք, կ'ընդունինք, բայց ինչո՞ք հայերէնն յօշոտելու ձեռնաձիգ եղանկերու շափազանց ինքնավատահանութիւնը կրնանք բուժել, իսկ ինչիւն, այս ապրանքէն ունինք բարեբախտաբար։ Լսեն ընթերցողները. թաղաւոր, եւ, շնորհիւ եւ այլն գրելը յետագիմական է եղեր, կամ «անշարժութեան» նշան. իսկ թաղաւոր, եւ, շնորհիւ եւ այլն գրելը արդիական ու ապագայի յառաջագիմական նշան։ Կրնաք Ս. Մալխասեանին ինչ կաղապարէ յառաջագիմ ըլլալը գուշակել!!!

Իող իւր տեղը մնայ ձայնաւոր եւ բաղաձայն — ինչ մեծն ու պոստիկը սխալը այս գրիչ ուղղագրութեան մէջ, բայց հաղարաւոր — կը լսէք — հաղարաւոր բառերու շէնքը անվթար մնայ։ Փոխանակ եղած փորձին այլանշակութիւնը ծանշանալու, մտադիր բնողները՝ անհամ անականներով եւ ասիացի երկարաբանութիւններով ձաղկել ու գնել որակելու յարմար անուն չկայ գրականութեան մէջ։

Բայց բան մը որ չկրցանք ներել «Մշակի», այս բարբարոսական աղաւաղ ուղղագրութեամբ՝ իւր փնտկները պոչելն է։

ՆՈՅՆ

ՅԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

ԺԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍՏԵՄԳՈԼՈՑ ՊԵՏԱԴԻԹԵՆՆ

(Շարունակութիւն)

ԵՐԵՄԻԱ ԶԷԼԵՊԻ ՔԵՐԵՄԻՐՃԵԱՆՑ

Ազգային Մատենագրութեան քիչ շատ հետամուտ ո՞ր Հայն է, որ չէ լսած ու կարդացած այս անունը. ԵՐԵՄԻԱ ԶԷԼԵՊԻ ՔԵՐԵՄԻՐՃԵԱՆՑ, համառօտ կենսագրութիւնով մը հազիւ թէ ծանօթ, որ սակայն՝ տարիներու շատ երկար շարքի մը մէջ կրցած է դիմադրել մոռացումի լափիչ ձիւրաններուն, ու մնալ կենդանի թուրքիոյ Հայ գաղութի պատմութեան մէջ։